

PELS RIJCKEN

Rechtbank Rotterdam

Zitting van 14 maart 2023, 11.00 uur

Zaak-/rolnummer C/10/621356 HA ZA 21/576

Gemeenten/Chemours c.s.

Pleitnota mr. E.H.P. Brans en mr. K. Winterink

Inleiding

- 1 De Gemeenten hebben kennisgenomen van de door Chemours c.s. genomen conclusie van dupliek en de akte die op 1 maart 2023 in geding is gebracht. De Gemeenten zijn nog niet in de gelegenheid geweest te reageren op deze processtukken en doen dat bij deze alsnog. Daarbij wordt ook ingaan op de door uw rechtbank aangegeven onderwerpen, zoals de doorkruisingsleer en de aard van de schade die Gemeenten lijden vanwege het handelen van Chemours c.s.
- 2 Voordat ik daaraan toekom, eerst een meer algemene opmerking. Uit de door Chemours c.s. genomen processtukken volgt dat Chemours c.s. al het mogelijke aanvoeren om aan aansprakelijkheid te ontkomen, ook waar het betreft het zodanig verontreinigen van percelen die eigendom zijn van de Gemeenten waardoor het voor inwoners van de Gemeenten niet zonder meer mogelijk is om de gewassen te eten die op deze percelen worden verbouwd. Ik wijs hier op het onderzoek van het RIVM van september 2022 waaruit volgt dat gewassen uit moestuinen die binnen 1 kilometer ten noordoosten van Chemours liggen niet kunnen worden gegeten "omdat effecten op de gezondheid niet kunnen worden uitgesloten".¹ Voor moestuinen die zo'n 1-10 kilometer ten noordwesten, noordoosten of oosten van Chemours liggen of op zo'n 2,5 kilometer ten zuidwesten raadt het RIVM aan de zelf geteelde gewassen "af te wisselen met producten uit de winkel".² Wonderlijk dat dit de proceshouding is van Chemours c.s., zeker nu één van de doelen van Chemours is, zo volgt uit haar website, "het reduceren van onze impact op het milieu [en] het investeren in onze gemeenschappen".³

---

¹ RIVM-rapport 'Risicobeoordeling van PFAS in moestuingewassen uit moestuinen in de gemeenten Dordrecht, Papendrecht, Sliedrecht en Molenlanden' d.d. 5 september 2022 (hierna ook: RIVM-2022), p. 3 (prod. G.95).

² Idem.

³ https://pages.chemours.com/crc-europe-nl.html?_ga=2.105258241.349402624.1677834997-374902209.1677834997 (geraadpleegd op 3 maart 2023).

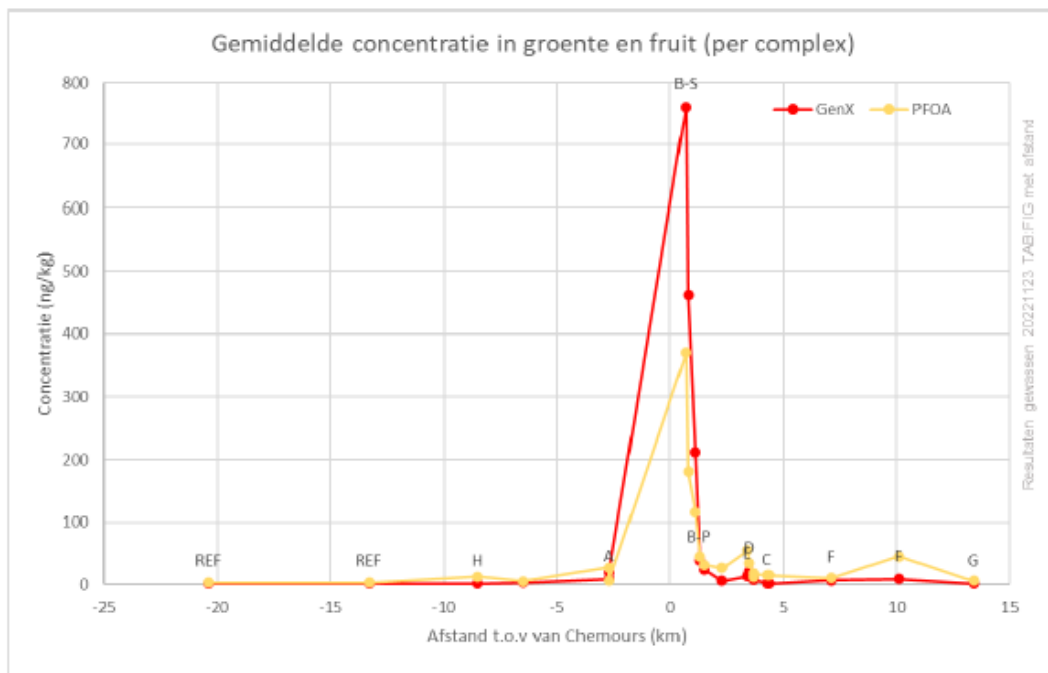
- 3 Dat brengt ons gelijk op één van de kernverweren van Chemours c.s.

Belang RIVM-rapporten en moestuinonderzoeken voor vordering Gemeenten

- 4 Chemours c.s. bestrijden het belang van de diverse RIVM-rapporten en moestuinonderzoeken die in geding zijn gebracht voor de vorderingen van de Gemeenten. Chemours c.s. doen het voorkomen alsof deze rapporten en onderzoeken geen relatie hebben met de vorderingen van de Gemeenten en de schade waarvan de Gemeenten vergoeding vorderen.⁴ Dat is om meerdere redenen onjuist.

Chemours en/of Du Pont (oud) als veroorzakers van PFOA/GenX-verontreiniging

- 5 Uit onderzoeken naar de herkomst van PFOA en GenX is een duidelijke relatie gebleken tussen de concentraties in grond en grondwater en de afstand tot Chemours. Het RIVM 2022-rapport alsook het moestuinrapport van Arcadis van januari 2023⁵ bevestigen dit beeld en laten zien dat een duidelijk verband bestaat tussen de concentraties PFOA en GenX in groenten en fruit en de afstand tot de inrichting van Chemours in Dordrecht, en verder dat de overheersende windrichting daarbij een duidelijke rol speelt. De Gemeenten wijzen ter illustratie naar onderstaande figuren, die zowel betrekking hebben op de emissie van PFOA als GenX⁶:

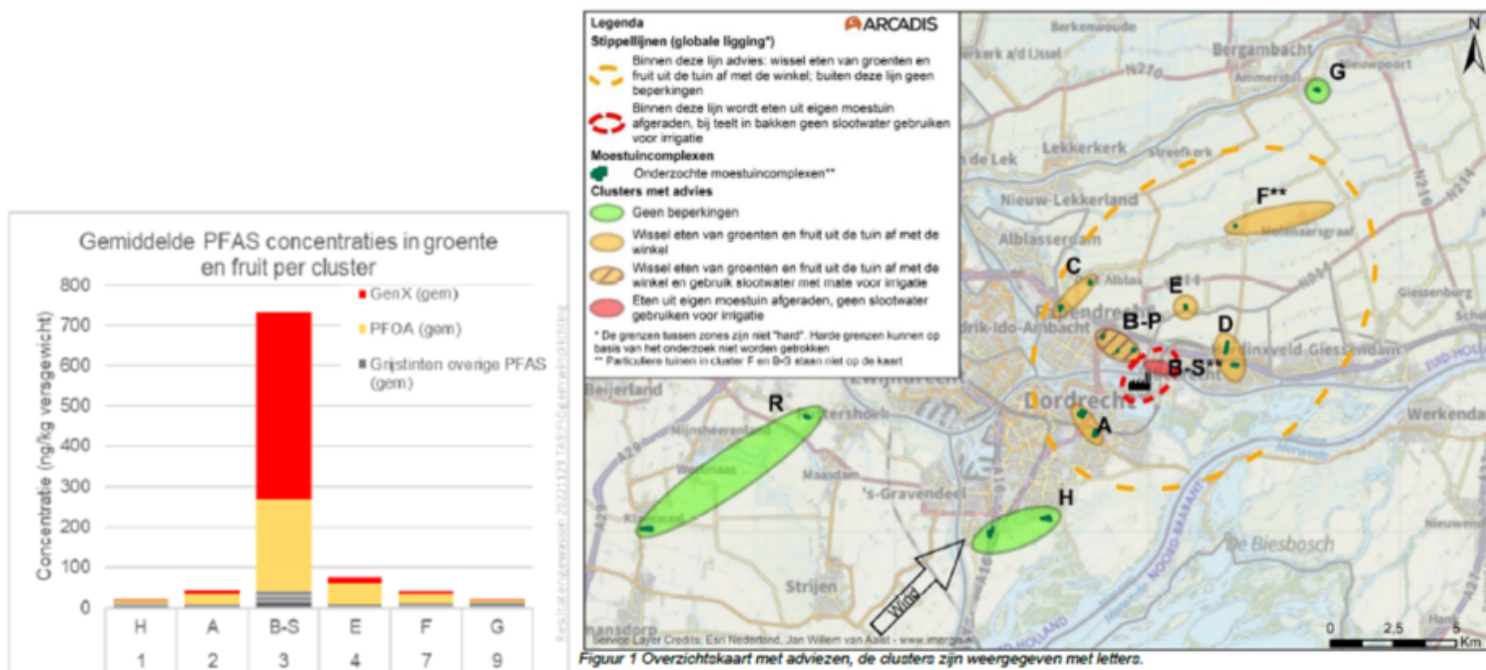

Figuur 7. Gemiddelde concentraties PFOA en GenX in groenten en fruit in de verschillende complexen, de labels zijn van de clusters. Weergegeven ten opzichte van de afstand tot de fabriek.

⁴ Vgl. conclusie van dupliek, achter o.a. 4.3.1.

⁵ Arcadis 'PFAS in grond en water in moestuinen in de gemeenten Dordrecht, Papendrecht, Sliedrecht en Molenlanden', 10 januari 2023 (hierna: **Moestuinrapport 2023**) (prod. G. 104).

⁶ Afkomstig uit voornoemd onderzoek, p. 24. Zie in vergelijkbare zin RIVM 2022, fig. 1 en p. 45 en 47.

- 6 Chemours c.s. lijken niet te bestrijden dat PFOA en GenX zijn aangetroffen in de gewassen die zijn en worden verbouwd in de moestuinen die zich, kort gezegd, ten noord-oosten van de inrichting van Chemours bevinden. Wat wordt bestreden is het aanwezig zijn binnen de Gemeenten van een door PFOA en GenX veroorzaakte bodemverontreiniging.⁷ Zo spreken Chemours c.s. in de conclusie van dupliek over een "eventuele bodemverontreiniging van PFOA en GenX".⁸ Wonderlijk. Alsof de in de groenten en fruit aangetroffen gehalten aan PFOA en/of GenX zonder de aanwezigheid van deze stoffen in de bodem, in deze gewassen terecht zouden kunnen komen?
- 7 Chemours c.s. bestrijden derhalve dat door de emissie door Chemours/Du Pont (oud) van PFOA en GenX en het vervolgens neerslaan ervan, percelen grond – die in gebruik zijn als moestuin en waarvan een deel in eigendom toebehoort aan de Gemeenten – verontreinigd zijn geraakt. Chemours c.s. merken in dat kader op dat de rapporten die de Gemeenten in het geding hebben gebracht, waaronder het RIVM 2022-rapport, op dat punt onvoldoende zijn.
- 8 De Gemeenten kunnen zich niet vinden in dit standpunt en wijzen erop dat in het RIVM 2022-rapport het volgende wordt geconcludeerd:

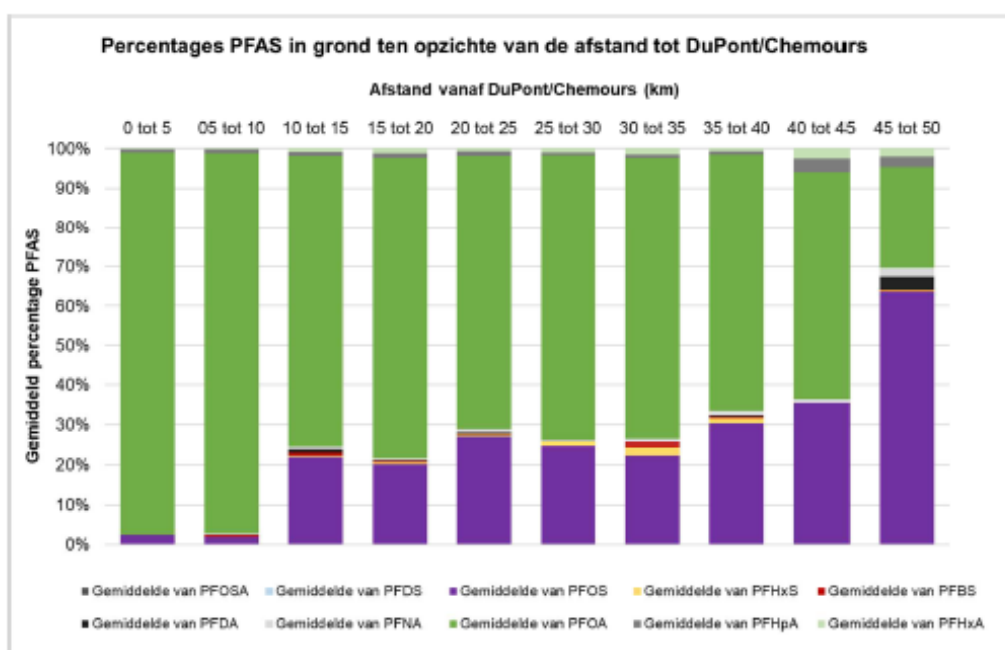
"De onderzochte moestuinen bevonden zich binnen een straal van 4 kilometer rondom het chemiebedrijf. Door uitstoot van deze twee PFAS naar de lucht door dit bedrijf zijn deze stoffen op de bodem en in het water terecht

⁷ Conclusie van dupliek, achter 4.3.4.

⁸ Conclusie van dupliek, achter 4.3.8. Zie ook, achter 4.4.3.

gekomen. Via de grond en het water zijn de stoffen opgenomen in moestuingewassen.”⁹ (onderstr. toegev.)

- 9 Ook uit het rapport 'Herkomst PFOA in grond en grondwater Dordrecht en omgeving', van 30 maart 2021 (prod. G. 49), dat is gebaseerd op uitgevoerde bodemonderzoeken en daaruit volgende PFOA-concentraties in de grond, volgt dat de bodem in de Gemeenten ten gevolge van emissies door Chemours/Du Pont (oud) van PFOA is verontreinigd geraakt. Daarbij is nog relevant op te merken dat uit bijvoorbeeld de figuren 10 en 11 van dat rapport volgt dat in de nabijheid van het terrein van Chemours hogere concentraties aan PFOA worden aangetroffen in de grond dan verder af van het terrein van Chemours:

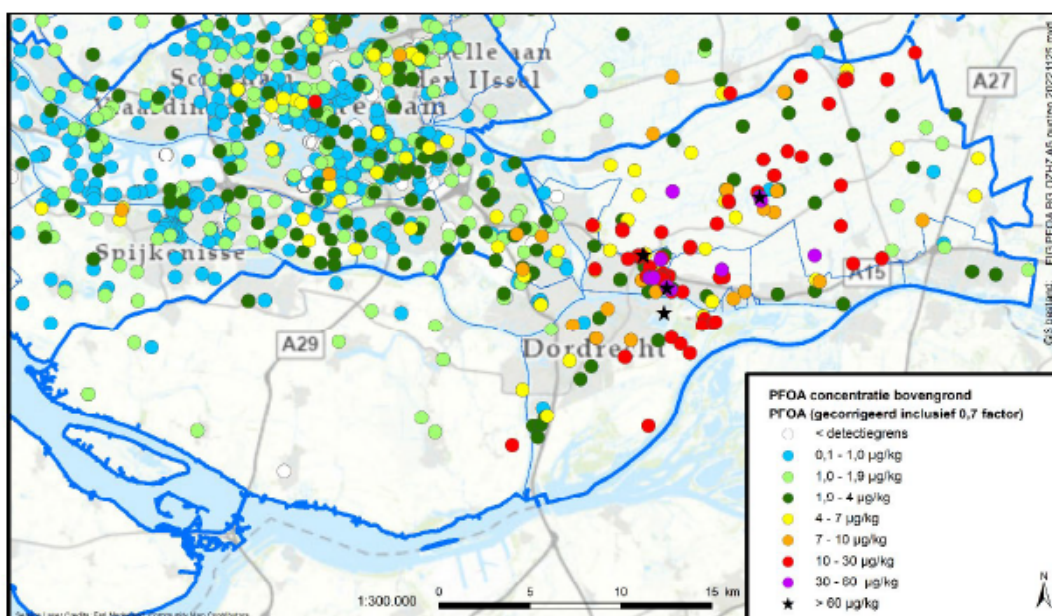
Figuur 11 Gemiddelde PFAS 'Fingerprint' in de grond geplote ten opzichte van de afstand tot DuPont/Chemours.

- 10 Dat komt overeen met het RIVM 2022-rapport en het Moestuinsonderzoek 2023. Overigens bevat ook dit laatste onderzoeksrapport data over de aanwezigheid van concentraties PFOA en GenX in de bodem, waaronder die van de moestuinen en *nabij* die moestuinen gelegen percelen.¹⁰ De Gemeenten verwijzen hier naar figuur 2 (zie hieronder) en tabel 6 van dat onderzoek. Hieruit volgt dat de hoogst gemiddelde PFOA-concentraties worden gevonden in de bodemlaag 0,2-0,5 m-mv, direct benedenwinds van Chemours.¹¹

⁹ RIVM 2022-rapport, p. 9. Zie ook p. 9, tweede paragraaf, en p. 48, eerste paragraaf van RIVM 2022.

¹⁰ Moestuinsonderzoek 2023, p. 30. Een vergelijkbare figuur is opgenomen in het rapport 'Herkomst PFOA in grond en grondwater Dordrecht en omgeving', 30 maart 2021, p. 16 (prod. G. 49).

¹¹ Moestuinsonderzoek 2023, p. 30.

Figuur 2 PFOA in bovengrond in de regio Zuid-Holland Zuid (gecorrigeerde concentraties in µg/kg). Gebaseerd op Bodemverwachtingkaart PFOS en PFOA Zuid-Holland, PZH-2022-803414091⁷.

- 11 De Gemeenten zien gezien het voorgaande niet in dat de resultaten van de RIVM-onderzoeken en van het Moestuinonderzoek 2023 niet relevant zouden zijn voor de onderhavige procedure. De onderzoeken geven aan dat de door Chemours/Du Pont (oud) veroorzaakte emissies van PFOA en GenX hebben geleid tot bodemverontreiniging en daarmee een aantasting van de eigendommen van de Gemeenten. En waar het betreft de moestuinen, die ten dele gesitueerd zijn op percelen van de Gemeenten, is sprake van een zodanige situatie dat het RIVM voor een aanzienlijk aantal ervan heeft moeten adviseren dat het niet raadzaam is gewassen uit deze tuinen (onbeperkt) te eten. Dat geeft aan dat er met betrekking tot de eigendommen van de Gemeenten gebruiksbeperkingen gelden en daarmee dat er sprake is van schade.

Overigens stellen Chemours c.s. dat onvoldoende duidelijk zou zijn welke percelen ter plaatse waarvan moestuinen zijn gesitueerd eigendom zijn van de Gemeenten. Ik zou menen dat dit gezien de stukken die als prod. G. 91, 96 en 106 en hetgeen is opgemerkt achter 3.15 van de conclusie van repliek toch voldoende helder zou moeten zijn.

- 12 Met het doen van de moestuinonderzoeken is overigens nooit beoogd geweest om vast te stellen wat de 'aard en ernst' is van de veroorzaakte bodemverontreiniging. Ik kom hier nog op terug, maar het gaat in deze procedure niet om de vraag waar Chemours c.s. gegeven het bepaalde in de Wet bodembescherming toe gehouden zou zijn. Er is in de Gemeenten zo'n groot gebied verontreinigd geraakt dat het onmogelijk is om overal, op ieder perceel van de Gemeenten, bodemonderzoek te laten uitvoeren. Ik wijs erop dat, aldus het Kadaster, de:

- gemeente Dordrecht een oppervlakte heeft van 99 km² en rechthebbende is van 8.252 objecten en percelen;
- gemeente Papendrecht een oppervlakte heeft van 10 km² en rechthebbende is van 1.632 objecten en percelen;
- gemeente Sliedrecht een oppervlakte heeft van 14 km² en rechthebbende is van 1.140 objecten en percelen, en
- gemeente Molenlanden een oppervlakte heeft van 190 km² en rechthebbende is van 7.575 objecten en percelen.

13 Er is mede gegeven de verantwoordelijkheid die de Gemeenten hebben jegens hun inwoners beslist om moestuinonderzoek te doen, maar daarmee is niet gezegd dat deze onderzoeken niet ook voor de onderhavige procedure relevant zijn. De onderzoeken bevestigen, wat Chemours c.s. bestrijden, dat ten gevolge van de emissie van PFOA en GenX schade is ontstaan aan de eigendommen van de Gemeenten, waaronder percelen ter plaatse waarvan moestuinen zijn gesitueerd. Daar voeg ik nog aan toe dat het uiteraard niet reëel is te veronderstellen – en er ook geen aanleiding is om dit aan te nemen – dat de bodemverontreiniging zich beperkt tot de moestuinpercelen. Uit de navolgende onderzoeksrapporten en andere stukken volgt duidelijk dat een groot gebied binnen de Gemeenten verontreinigd is geraakt. Gegeven het feit dat de Gemeenten rechthebbenden zijn van meer dan 18.500 objecten en percelen binnen deze Gemeenten, is het duidelijk dat de vordering van de Gemeenten op meer ziet dan enkel de percelen binnen de onderzochte moestuincomplexen en waar de Gemeenten eigenaar van zijn:

- Expertisecentrum PFAS, Herkomst PFOA in grond en grondwater Dordrecht en omgeving, van maart 2021, p. 11, 14 (prod. G. 49);
- Expertisecentrum PFAS, De relatie tussen PFOA-emissies en PFOA in grond rond Du Pont/Chemours te Dordrecht, van oktober 2020, p. 6, 8, 17-20 en 27 (prod. G. 36);
- Moestuinenonderzoek 2023, p. 8 en 24.

14 Ik verwijs hier ook naar productie G.106 die op 1 maart 2023 door de Gemeenten in geding is gebracht en waaruit kan worden afgeleid waar binnen de Gemeenten de onderzochte moestuinen liggen en daarmee wat aan verontreiniging kan worden verwacht in de gebieden waar de moestuinen liggen, waar ik nog aan toevoeg dat in de moestuinen gemiddeld genomen lagere PFOA-concentraties worden aangetroffen dan ter plaatse van direct omliggende percelen omdat de moestuinen langdurig en intensief zijn bewaterd en bewerkt, waardoor het niet van nature afbreekbare PFOA verder is verspreid in de bodem.¹²

15 U hoort mij net spreken over het bewateren van gewassen. Uit het Moestuinenonderzoek 2023 volgt dat wordt afgeraden het slotwater nabij bepaalde moestuinen

---

¹² Moestuinenonderzoek 2023, p. 7 (prod. G.104).

te gebruiken voor bevloeiing dan wel dat wordt aangeraden het slotwater terughoudend te gebruiken:

Tabel 11 Advies over gebruik van sloot- en regenwater voor irrigatie (op basis van de resultaten uit het huidige onderzoek) naast het RIVM advies over gewasconsumptie.

Cluster	Tuin	RIVM advies eten gewassen uit eigen moestuin	Advies gebruiken regentonwater voor irrigatie moestuin	Advies gebruiken slootwater voor irrigatie moestuin
B-S	SBA	Eten uit eigen moestuin afgeraden	Geen beperkingen	Gebruik wordt afgeraden
	SBB			n.v.t. (geen sloot aanwezig)
	SBC			Gebruik wordt afgeraden
B-P	PEH	Wissel eten uit eigen tuin af met eten uit de winkel	Geen beperkingen	Terughoudend zijn met slootwater
	PT1			
	PT2			

De gemeente Papendrecht is eigenaar van een deel van deze sloten.

- 16 Chemours c.s. merken in de conclusie van dupliek nog op niet in te zien dat het advies van het RIVM geen of maar beperkt uit eigen moestuin te eten, een beperking oplevert van het eigendomsrecht van de Gemeenten.¹³ Voor de Gemeenten is dit een onbegrijpelijk standpunt. Immers, bedoelde percelen zijn niet meer te gebruiken alsof er geen PFOA- of GenX-verontreiniging aanwezig is. En dat geldt voor veel meer percelen die in eigendom zijn bij de Gemeenten. Ik wijs er in die zin op dat als bijvoorbeeld ter plaatse van een gemeentelijk perceel gaat worden gebouwd, het volgende heeft te gelden:

Planfase	<ul style="list-style-type: none"> - extra analyses bij bodemonderzoek - indien PFOA/GenX wordt aangetroffen: aanvullende maatregelen voorbereiden
Vrijkomende grond	<ul style="list-style-type: none"> - extra analyses bij partijkeuring - indien verontreinigd met PFOA/GenX: meer moeite met vinden hergebruiksbestemming - grotere transportafstanden en kosten - indien geen hergebruik mogelijk is: reinigingskosten
Benodigde grond	<ul style="list-style-type: none"> - Meer eisen aan grond die vanuit de gemeenten wordt aangeleverd en daarmee duurder
Lozing bemalingswater in geval van een bouwkuip	<ul style="list-style-type: none"> - extra analyses lozingswater - indien verontreinigd: regelen vergunning voor lozing (lozing zonder vergunning niet toegestaan) - mogelijk huur zuiveringsinstallatie, hetgeen kostbaar is omdat de lozingsnormen zeer streng zijn

- 17 Kortom, het aanwezig zijn in de eigendommen van de Gemeenten van PFOA en/of GenX heeft invloed op "het meest omvattende recht dat een persoon of een zaak kan hebben" (art. 5.1 BW).

¹³ Conclusie van dupliek, achter 4.4.3.

Chemours/Du Pont (oud) als veroorzaker

- 18 Chemours c.s. stellen op diverse plaatsen in de conclusie van dupliek dat de Gemeenten niet hebben aangetoond dat de "vermeende verontreiniging van PFOA volledig dan wel grotendeels afkomstig is van de inrichting van Chemours c.s."¹⁴ Allereerst valt op dat Chemours c.s. er kennelijk niet van overtuigd zijn dat er sprake is binnen de Gemeenten van de verontreiniging van de bodem door PFOA en GenX. Ik heb daar zojuist al het nodige over opgemerkt en dit lijkt me gezien de door de Gemeenten overgelegde onderzoeksrapporten een nodeloze en niet vol te houden stelling, waar ik nog bij opmerk dat Chemours c.s. onvoldoende hebben gesteld en bewezen om aan te nemen dat de PFOA- en GenX-verontreiniging waarvan melding wordt gemaakt in de diverse door de Gemeenten overgelegde onderzoeksrapporten geen PFOA en/of GenX-verontreiniging zou zijn.
- 19 Dan de vraag wie veroorzaker is van de met PFOA en GenX verontreinigde percelen van de Gemeenten, waaronder de eerdergenoemde moestuinen (of delen ervan). Graag verwijs ik naar het rapport 'Herkomst PFOA in grond en grondwater Dordrecht en omgeving' (prod. G. 49), waaruit volgt dat op basis van PFOA-analyses uit meer dan 20 (bodem)onderzoeksrapporten¹⁵, voor grond- en grondwaterverontreiniging is bepaald waar de hoogste PFOA-concentraties worden aangetroffen en hoe dat zich verhoudt tot de locatie van de inrichting van Chemours. Zoals eerder opgemerkt volgt hieruit dat de PFOA-concentraties het hoogst zijn in de buurt van het terrein van Chemours en deze afnemen naarmate de afstand tot het terrein van de inrichting toeneemt. Ook worden de hoogste concentraties aangetroffen benedenwinds van de inrichting, ten noordoosten ervan (hetgeen overeenkomt met de overheersende windrichting in de Gemeenten).¹⁶
- 20 In aanvulling daarop is een PFAS fingerprint gemaakt, waarbij is beoordeeld wat de percentages aan PFOA en andere PFAS zijn in grond en grondwater ten opzichte van de afstand tot de inrichting van Chemours. Hieruit volgt¹⁷:

Monsters uit de buurt van DuPont/Chemours (< 10 km) bevatten over het algemeen veel PFOA (groen) en relatief weinig PFOS (paars) of andere PFAS- verbindingen (**Figuur 11**). Dit komt overeen met wat er in het verleden is uitgestoten door DuPont/Chemours. Monsters verder van DuPont/Chemours bevatten in verhouding meer PFOS. Dit verschil in de PFAS fingerprint met afstand tot DuPont/Chemours bevestigt het beeld dat de PFOA in de grond rond Dordrecht bij DuPont/Chemours vandaan komt.

¹⁴ Conclusie van dupliek, achter 4.5.2.

¹⁵ Voor een overzicht van geraadpleegde rapporten verwijzen de Gemeenten naar bijlage A van het rapport 'De relatie tussen PFOA-emissies en PFOA in grond rond Du Pont/Chemours te Dordrecht (prod. G. 36).

¹⁶ Expertisecentrum PFAS, 'Herkomst PFOA in grond en grondwater Dordrecht en omgeving', p. 10-11, 14 en 16 (prod. G. 49)

¹⁷ Idem, p. 15, waaronder figuur 11. Zie voor grondwater, p. 12-13 van dit rapport.

- 21 De enige andere *mogelijke* emitters van PFOA in de Gemeenten zijn de nabij Chemours gelegen bedrijven HVC en Zavin.¹⁸ Om met de laatste te beginnen, Zavin verbrandt door regionale ziekenhuizen aangeleverd ziekenhuisafval, waaronder lichaamsdelen, organen, lichaamsvloeistoffen en geneesmiddelen. Omdat er geen aanleiding is te veronderstellen dat deze afvalstoffen substantiële concentraties aan PFOA bevatten, is niet aannemelijk dat Zavin heeft bijgedragen aan het doen ontstaan van de PFOA-verontreiniging in de Gemeenten.¹⁹ Tauw geeft in haar notitie van 21 oktober 2022 (prod. ChDP.I.2) nog aan dat niet is onderbouwd dat dit het geval is, maar dat is lastig met negatief bewijs. In ieder geval maakt het Acceptatie- en Verwerkingsbeleid van Zavin²⁰ alsook haar website geen melding van dergelijke emissies. Daarnaast worden de afvalstoffen in de installatie van Zavin bij zeer hoge temperaturen verbrand (1400 oC). Bij dergelijke temperaturen worden zelfs PFAS verbindingen afgebroken.
- 22 Dan HVC, de gemeentelijke vuilverbrander. Er zijn geen aanwijzingen dat HVC een anders dan een te verwaarlozen bijdrage aan de PFOA-verontreiniging in de Gemeenten heeft geleverd. HVC, die over de jaren geen significante wijzigingen heeft doorgevoerd in de verbrandingsinstallatie, stoot per jaar minder dan 5 gram PFAS uit, waarvan ca. 13% PFOA. Dat zijn vergeleken met de 2.000 – 5.000 kilogram per jaar die Chemours/Du Pont (oud) heeft uitgestoten te verwaarlozen hoeveelheden. Daar komt bij dat het Expertisecentrum PFAS in samenwerking met de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid is nagegaan wat de PFOA-uitstoot is van andere enkele min of meer vergelijkbare afvalverbrandingsinstallaties in Nederland. Benedenwinds van deze afvalverbrandingsinstallaties wordt geen PFOA-pluim aangetroffen.²¹ Daarnaast is PFOA voor Chemours een primair product. Het werd gebruikt in de inrichting van Chemours, terwijl het bij HVC een geringe nevenverontreiniging in zuiveringsslib van RWZI's of in huisvuil is.
- 23 Kortom, op basis van de door de Gemeenten overgelegde onderzoeksrapporten en notities is meer dan aannemelijk dat Chemours/Du Pont (oud) kan worden aangemerkt als de veroorzaker van de verontreiniging met PFOA en GenX van de percelen in de gemeenten die in eigendom zijn bij de Gemeenten, waaronder een aantal moestuinpercelen.

Omvang emissie PFOA en Genx-stoffen

- 24 Chemours c.s. gaan achter 4.5.3 van de conclusie van dupliek in op de omvang van de door Chemours/Du Pont (oud) veroorzaakte PFOA-emissie. Daarbij verwijzen Chemours c.s. naar hetgeen hierover achter 3.20-3.27 van de conclusie van repliek is

¹⁸ Zie in deze zin de door het Expertisecentrum PFAS en de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid opgestelde notitie d.d. 3 juni 2022, die prod. G. 93 is overgelegd.

¹⁹ Idem, p. 6.

²⁰ Zie: https://www.zavin.nl/uploads/AV-AO_IC_MEI_2022.pdf.

²¹ Zie de door het Expertisecentrum PFAS en de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid opgestelde notitie d.d. 3 juni 2022, p. 6 (prod. G. 93).

opgemerkt alsook naar de als prod. G. 98 overgelegde notitie van de Gemeenten waarin wordt ingegaan op de omvang van de PFOA-uitstoot.

- 25 Wat opvalt aan de reactie is dat Chemours c.s., zoals de Gemeenten ook hebben beoogd te doen, in eerste instantie aangeven dat de Gemeenten een *inschatting* hebben gemaakt van de omvang van de PFOA-emissie.²² Vervolgens wordt echter aangenomen dat vanwege de gemaakte inschatting de Gemeenten niet langer uit zouden gaan van het door het RIVM geschetste 'worst case' scenario, namelijk dat door Chemours/Du Pont (oud) 155.000 kg is geëmitteerd. Dat uitgangspunt zou zijn verlaten, zo merken Chemours c.s. op. Dat is echter te kort door de bocht. Zoals door de Gemeenten is opgemerkt "kan op basis van de gegevens die bij de Gemeenten aanwezig zijn niet *exact* worden berekend [wat de omvang van de PFOA-emissie is geweest]".²³ Vervolgens is op basis van door Chemours c.s. aangeleverde cijfers en emissiedata van de Omgevingsdienst een inschatting gemaakt van wat *in ieder geval* moet zijn geëmitteerd – 95.0005 kg PFOA, waarvan 31% na 1 februari 1995 -, maar waarbij ook is opgemerkt dat gezien de aangetroffen gehalten aan PFOA in de grond in de Gemeenten, het vermoeden is dat er meer is uitgestoten.²⁴
- 26 Kortom, hetgeen Chemours c.s. stellen op dit punt is niet juist.

Tweewegenleer/doorkruisingsleer

- 27 De Gemeenten hebben in de dagvaarding de term 'doorkruisingsleer' gebruikt om aan te geven wat een mogelijk verweer gaat zijn van Chemours c.s. tegen de vorderingen van de Gemeenten en hetgeen daaraan ten grondslag is gelegd. Chemours c.s. betogen inderdaad uitgebreid, met name in de conclusie van dupliek, dat de doorkruisingsleer – ook wel aangeduid als 'tweewegenleer' – in de weg staat aan de toewijzing van de vorderingen van de Gemeenten. Naar het oordeel van de Gemeenten overtuigt het betoog van Chemours c.s. niet. Ik merk in dat kader het volgende op.
- 28 De hoofdregel van de tweewegen-/doorkruisingsleer is dat als de betrokken publiekrechtelijke regeling het gebruik van het privaatrecht niet uitsluit of juist uitputtend regelt, de overheid ook het privaatrecht kan gebruiken voor haar publieke taakuitoefening, tenzij dit een onaanvaardbare doorkruising oplevert van die regeling. Met Chemours c.s. zijn de Gemeenten van oordeel dat per vorderingsonderdeel, althans per schadepost, zal moeten worden beoordeeld of de tweewegen-/doorkruisingsleer aan toewijzing van het gevorderde in de weg staat.

²² Zie conclusie van dupliek, achter 4.5.3.

²³ Conclusie van repliek, achter 3.2.3. Zie in vergelijkbare zin de als prod. G. 98 overgelegde notitie 'Omvang uitstoot PFOA', para. 1.5-1.6.

²⁴ Zie notitie 'Omvang uitstoot PFOA', para. 1.5 (prod. G. 98) en Expertisecentrum PFAS, De relatie tussen PFOA-emissies en PFOA in grond rond DuPont/Chemours te Dordrecht, oktober 2020, p. 29.

29 Een belangrijk deel van de vorderingen van de Gemeenten houdt verband met de door Chemours/Du Pont (oud) veroorzaakte verontreiniging van percelen die eigendom zijn van de Gemeenten. Anders dan Chemours c.s. lijken te veronderstellen vorderen de Gemeenten niet dat Chemours c.s. bodemsanerings- of ongedaanmakingsmaatregelen nemen. Wat wordt gevorderd is:

a) een *verklaring voor recht* onder meer inhoudende dat:

- het met PFOA en GenX verontreinigen van percelen die in eigendom zijn bij de Gemeenten onrechtmatig is jegens de Gemeenten, en verder dat
- het uitblijven van maatregelen van Chemours c.s. om deze verontreiniging ongedaan te maken dan wel te saneren, onrechtmatig is jegens de Gemeenten, en

b) de *vergoeding van schade* die de Gemeenten lijden ten gevolge van de veroorzaakte verontreiniging met PFOA en GenX van de percelen van de Gemeenten, die een gebruiksbeperking oplevert.

30 Centraal staat hier derhalve het veroorzaken van schade aan de eigendommen van de Gemeenten en het nalaten deze schade ongedaan te maken dan wel deze compenseren.

31 Chemours c.s. wijzen in de door hen genomen processtukken met regelmaat naar de Wet bodembescherming (Wbb), maar gaan eraan voorbij dat deze wet geen 'verklaring voor recht' kent. Ook is het doel van de Wet bodemsanering anders dan hetgeen is beoogd met de vorderingen van de Gemeenten. De Wet bodembescherming richt zich op het belang van de bodem, waarmee wordt bedoeld, zo volgt uit deze wet:

"het belang van het voorkomen, beperken of ongedaan maken van veranderingen van hoedanigheden van de bodem, die een vermindering of bedreiging betekenen van de functionele eigenschappen die de bodem voor mens, plant of dier heeft." (art. 1 Wbb)²⁵

Ik verwijs in die zin ook naar HR 9 januari 2015, ECLI:NL:HR:2015:37, AB 2016/446, AbRvS 4 april 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BW0770, ov. 2.4 en AbRvS 16 april 2014, ECLI:NL:RVS:2014:1370, ov. 7.1, waar bijvoorbeeld uit volgt dat waardevermindering vanwege bodemverontreiniging geen belang is in de zin van de Wbb en de Wbb niet in de weg staat aan een vordering tot schadevergoeding van de gemeentelijke grondeigenaar.

32 Uiteraard zouden de Gemeenten graag zien dat de veroorzaakte bodemverontreiniging – en dan met name de percelen die in eigendom zijn bij de Gemeenten – worden gesaneerd dan wel dat de verontreiniging ongedaan wordt gemaakt, maar hoe reëel is

---

²⁵ Deze definitie staat sinds 1986 in de Wbb (Stb. 1986, 374).

dat gezien de omvang van het gebied dat verontreinigd is geraakt? Om die reden vorderen de Gemeenten een vergoeding van de schade die de Gemeenten lijden vanwege de aanwezigheid van PFOA en GenX in de bodem van de hen toebehorende percelen. Noch uit de tekst van de Wet bodembescherming, noch uit de wetsgeschiedenis van deze wet volgt dat de wetgever heeft beslist of beoogd een dergelijke vordering onmogelijk te maken. Ik wijs hier ook op de parlementaire geschiedenis van de Wbb, waarin het volgende is opgenomen:

Artikel
47 is ook van toepassing op het verhaal van kosten ten gevolge van ongewone voorvallen voorzover het gaat om onderzoeks- en saneringsgevallen. Voor de overige gevallen kan gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden die de artikelen over onrechtmatige daad van het Burgerlijk Wetboek bieden.

TK 1989-1990, 21 556, B, p. 31 (Uitbreiding van de Wet bodembescherming met een regeling inzake sanering van de bodem) (art. 47 Wbb is later omgenummerd naar art. 75 Wbb)

- 33 Hier hebben we te maken met één van die overige gevallen, waarbij nog van belang is dat als zou zijn beslist de instrumenten uit de Wet bodembescherming in te zetten – waarbij moet worden opgemerkt dat maar één van de vier Gemeenten bevoegd is de instrumenten in te zetten uit de Wbb die zien op historische verontreiniging (vgl. art. 43 en 55b Wbb) – dit er nooit in zal hebben geresulteerd dat de verontreiniging volledig ongedaan wordt gemaakt en een vergoeding wordt betaald aan de Gemeenten vanwege de dan nog resterende verontreiniging. Dat is ook niet het doel van de Wet bodembescherming. De Wet bodembescherming is waar het betreft historische verontreiniging gericht op het wegnemen van de grootste risico's van bodemverontreiniging. Bij een nieuwe verontreiniging – dat wil zeggen een verontreiniging die na 31 december 1986 is veroorzaakt – is dat overigens ook niet het geval. Doel is alsdan het 'zoveel mogelijk ongedaan maken, voor zover redelijk' van de veroorzaakte bodemverontreiniging (vgl. art. 13 Wbb). Daar komt nog bij dat waar het gaat om de verontreiniging als hier veroorzaakt, er nauwelijks saneringsmethoden of methoden van ongedaanmaking zijn.
- 34 Voor wat betreft de overige vormen van schade waar de Gemeenten vergoeding van vorderen, zoals de kosten van bodem-, bloed- en moestuinonderzoek alsook die van communicatie en de inzet van ambtenaren, zien de Gemeenten ook niet in dat de tweewegen-/doorkruisingsleer in de weg staat aan het vorderen langs civielrechtelijke

weg van deze kosten. Er is geen publiekrechtelijke regeling die zich tegen het verhaal van deze kosten verzet.

Vergunning vrijwaart niet van aansprakelijkheid

- 35 Chemours c.s. beroept zich in de conclusie van dupliek wederom op het 'vergunning-vrijwaart van aansprakelijkheidsverweer'. De Gemeenten zien in het gestelde geen aanleiding terug te komen op het in de dagvaarding²⁶ en de conclusie van repliek²⁷ ingenomen standpunt en blijven daarbij. De belangen van de Gemeenten zoals aan de orde in de onderhavige procedure zijn niet meegewogen bij de vergunningverlening. De oorzaak ervan is hier van weinig belang, waarbij ik nog wel opmerken dat uit de door Chemours/Du Pont (oud) ingediende vergunningaanvragen ook niet volgt dat het bevoegd gezag is gewezen op dit belang of althans dat dit belang gegeven het emitteren via een of meerdere schoorstenen van PFOA en GenX in geding kan zijn. Reeds hierom vrijwaren de aan Chemours/Du Pont (oud) verleende vergunningen niet van aansprakelijkheid jegens de Gemeenten.
- 36 Overigens lijken Chemours c.s. er ter zake van dit verweer aan voorbij te gaan dat één van de verwijten die de Gemeenten Chemours c.s. maken is dat wordt nagelaten de verontreiniging die is veroorzaakt ongedaan te maken. Het 'vergunning-vrijwaart van aansprakelijkheidsverweer' is ter zake van die vordering van geen belang. Ik verwijs naar de omgevallen-bomen-jurisprudentie.

Aansprakelijkheid gevaarlijke stoffen

- 37 Chemours c.s. stellen dat de Gemeenten geen beroep toekomt op art. 6:175 BW. In dat kader wordt aangevoerd dat niet wordt voldaan aan de vereisten van dit artikel. Hierin kunnen de Gemeenten Chemours c.s. niet volgen.
- Stof gebruiken of onder zich hebben in de uitoefening van beroep of bedrijf*
- 38 Allereerst het vereiste dat een stof moet zijn gebruikt of onder zich gehouden in de uitoefening van beroep of bedrijf. Partijen zijn het erover eens dat PFOA door Chemours/Du Pont (oud) is gebruikt in de uitoefening van een bedrijf (zie conclusie van dupliek, achter 6.1.18). Partijen verschillen echter van opvatting over de vraag of dit ook voor GenX geldt.
- 39 In de conclusie van antwoord hebben Chemours c.s. gesteld dat FRD-902 wordt gebruikt als hulpstof door Chemours. Dit betekent dat FRD-902 is gebruikt of onder zich gehouden in de uitoefening van beroep of bedrijf. FRD-903 en E1 ontstaan – zo stellen Chemours c.s. – door omzetting van FRD-902 en zijn daarom volgens hen niet gebruikt of onder zich gehouden in de uitoefening van beroep of bedrijf. Dit kan niet worden gevolgd. Als FRD-903 en E1 ontstaan bij een productieproces van Chemours

²⁶ Dagvaarding, p. 70 e.v.

²⁷ Conclusie van repliek, p. 49 e.v.

dan geldt dat de stoffen worden gebruikt, althans in ieder geval onder zich gehouden, in de uitoefening van beroep of bedrijf. Op deze plaats wijs ik ook op conclusie van repliek, achter 7.7-7.15, waarin de Gemeenten uitgebreid zijn ingegaan op de toepasselijkheid van art. 6:175 BW op de genoemde GenX-stoffen.

Bekendheid gevaar

- 40 Dan de vraag of Chemours/Du Pont (oud) bekend was of behoorde te zijn met de gevaren van PFOA en GenX. De lezing van Chemours c.s. van art. 6:175 BW komt erop neer dat dit artikel slechts van toepassing is als Chemours/Du Pont (oud) bekend zou zijn geweest met het ontstaan van de (gevolg)schade die de door Chemours/Du Pont (oud) geëmitteerde stoffen hebben veroorzaakt. Deze lezing is onjuist. Voldoende is dat van de stof in algemene zin bekend is – dus los van de specifieke schade die is veroorzaakt en waarvan vergoeding wordt gevorderd – dat deze zodanige eigenschappen heeft dat zij een bijzonder gevaar van ernstige aard oplevert voor personen of zaken. En van dat laatste is, zoals uitgebreid is betoogd in de dagvaarding, achter 3.65 e.v., en in de conclusie van dupliek, achter 6.3-6.5, evident sprake.
- 41 De stelling dat bij Chemours/Du Pont (oud) niet bekend was dat luchtmissies van PFOA en GenX op de bodem kunnen neerslaan, treft ook geen doel. Chemours/Du Pont (oud) behoorde dit te weten of hadden daar in ieder geval onderzoek naar moeten doen. Dit geldt temeer nu Chemours/Du Pont (oud) bekend was met de gevaren van deze stoffen voor werknemers. Als dat het geval is kan toch niet worden beslist en worden overgegaan tot het emitteren van deze stoffen naar de omgeving zonder de omgeving hierover helder en duidelijk te informeren en maatregelen te nemen ter bescherming van de omgeving? Ook mag van een wereldwijd opererend concern toch worden verwacht dat onderzoek wordt gedaan naar het neerslaan van stoffen waarvan bij haar bekend is dat deze gezondheidsrisico's opleveren en de gevolgen daarvan, waaronder het veroorzaken van een zodanige bodemverontreiniging dat moestuingewassen niet zo zonder meer kunnen worden gegeten en er gebruiksbeperkingen gelden met betrekking tot percelen grond in eigendom bij de Gemeenten.
- 42 Waar het gaat om de kennis van de gezondheidskundige risico's van PFOA en GenX gaan Chemours c.s. eraan voorbij dat juist deze risico's ertoe leiden dat gewassen uit de moestuinen niet of beperkt kunnen worden gegeten. Niet valt in te zien waarom Chemours c.s. – gezien hun kennis van de gezondheidskundige risico's van PFOA en GenX – niet bekend waren met het gevaar dat zich heeft verwezenlijkt. Dit betekent dat ook als de lezing van Chemours c.s. van art. 6:175 BW wordt gevolgd, Chemours/Du Pont (oud) bekend was en is met de gevaren van PFOA en GenX.
- 43 Uit het voorgaande volgt dat Chemours/Du Pont (oud) bekend was met het bijzondere gevaar dat PFOA en GenX opleveren.

Bijzonder gevaar van ernstige aard

44 Dan het vereiste van bijzonder gevaar van ernstige aard. Het criterium 'bijzonder gevaar van ernstige aard' is een open norm. In de derde zin van artikel 6:175 lid 1 BW is bepaald: als bijzonder gevaar van ernstige aard geldt in *elk geval* dat de stof ontplofbaar, oxiderend, ontvlambaar, licht ontvlambaar of zeer licht ontvlambaar, dan wel vergiftig of zeer vergiftig is indien de stof als zodanig is ingedeeld overeenkomstig de artikelen 3 en 4 en titel II van de CLP-verordening.

45 PFOA en FRD-902 en FRD-903 zijn ZZS. E1 is een pZZS. PFOA is bioaccumulerend, niet afbreekbaar in het milieu, reprotoxisch en mogelijk kankerverwekkend. Al ruim voordat PFOA, FRD-902 en FRD-903 zijn toegevoegd aan de Nederlandse ZZS-lijst was Chemours/Du Pont (oud) bekend met het bijzondere gevaar van ernstige aard van PFOA en GenX. Zoals uitvoerig wordt beschreven achter 3.65 e.v. van de dagvaarding waren de gevaren van ernstige aard uiterlijk sinds het begin van de jaren '80 van de 20^e eeuw bekend bij Chemours/Du Pont (oud) en zelfs al sinds halverwege de 20^e eeuw bekend bij de (Amerikaanse) moedermaatschappij(en) van Chemours/Du Pont, DuPont VS. Deze kennis dient aan Chemours/Du Pont te worden toegerekend. Dat binnen het Chemours-concern (voorheen: Du Pont-concern) uitvoerig informatie wordt uitgewisseld, staat niet (meer) ter discussie tussen partijen.

Criteria 'voor personen of zaken' en 'verwezenlijking van dit gevaar'

46 Tot slot is ook voldaan aan de criteria 'voor personen of zaken' en 'verwezenlijking van dit gevaar'. Waarom: a) gewassen uit de moestuinen van de Gemeenten kunnen niet of beperkt worden gegeten. Het eten van die gewassen leveren gezondheidsrisico's op. En b) de percelen grond kunnen niet zo zonder meer worden gebruikt. Er zijn met betrekking tot de percelen veiligheidsmaatregelen nodig bijvoorbeeld indien bronbemaling bij bouwwerkzaamheden noodzakelijk is. Het eigendomsrecht van de Gemeenten is door de emissie van PFOA en GenX ingeperkt én inwoners lopen gezondheidsrisico's als zij te veel van de op de gemeentelijke percelen verbouwde gewassen eten. Bovendien zijn ook andere percelen van de Gemeenten verontreinigd geraakt met PFOA en GenX, waardoor de Gemeenten schade lijden.

Art. 6:175 lid 4 BW

47 Met betrekking tot de stelling dat niet zou zijn ingegaan op randnr. 9.2.43 van de conclusie van antwoord en het daar veronderstelde ontbrekende causaal verband tussen de verontreiniging van de bodem met PFOA en GenX-stoffen en de emissies door Chemours/Du Pont (oud) verwijs ik terug naar wat ik eerder heb opgemerkt achter randnrs. 18-23 van deze pleitnota.

Geen uitsluiting van aansprakelijkheid op grond van art. 6:178 lid f BW

- 48 Chemours c.s. beroepen zich nog op art. 6:178f BW en stellen dat deze bepaling hier van toepassing is omdat hier sprake zou zijn van diffuse verontreinigingen.²⁸ Naar het oordeel van de Gemeenten is dat nu juist niet het geval. Er is gegeven de resultaten van de eerdergenoemde onderzoeken en de 'finger print'-methode die is toegepast, sprake van een duidelijke bron van PFOA- en GenX-verontreiniging; te weten Chemours/Du Pont (oud).

Belang Gemeenten bij vorderingen i en ii, naast iii

- 49 Uw rechtbank heeft nog verzocht aan te geven welk belang de Gemeenten gezien vordering iii hebben bij vordering i en ii. Vordering iii ziet op de gevolgen van het handelen van Chemours/Du Pont (oud), namelijk de aantasting van de eigendommen van de Gemeenten door de emissie door Chemours/Du Pont (oud) van PFOA en GenX. Vordering i en ii betreffen het verwijt dat Chemours/Du Pont (oud) deze emissies hebben laten plaatsvinden en daarmee doorgedaan zijn ondanks de kennis die bij Chemours/Du Pont (oud) aanwezig was met betrekking tot deze stoffen. Hadden Chemours/Du Pont (oud) hun handelen gestaakt dan was de door de Gemeenten geleden schade niet veroorzaakt, althans in veel beperktere mate dan nu het geval is. Dat is het verwijt dat de Gemeenten Chemours/Du Pont (oud) maken en waarop vorderingen i. en ii zien.
- 50 Naar het oordeel van de Gemeenten brengen deze vorderingen niet met zich dat op basis daarvan zou moeten worden aangenomen dat de Gemeenten opkomen voor een ander belang dan het eigen belang, namelijk de aantasting van eigendommen en de noodzakelijkheid voor de Gemeenten om vanwege de emissie van PFOA en GenX kosten te maken die niet hadden behoeven te worden gemaakt als Chemours c.s. anders had gehandeld dan het geval is en is geweest. Voorbeelden van dergelijke kosten zijn onderzoeks- en ambtenarenkosten, waarbij ter zake van het laatste moet worden gedacht aan de inzet van ambtenaren in de vorm van onder meer het organiseren en laten plaatsvinden van bijeenkomsten met bewoners waarin deze worden geïnformeerd over de resultaten van de diverse onderzoeken die hebben plaatsgevonden, waaronder – maar zeker niet uitsluitend - de moestuinonderzoeken. Dat staat los van de aantasting van eigendommen als bedoeld in vordering iii. Vorderingen i. en ii. hebben derhalve zelfstandige betekenis.
- 51 Chemours c.s. stellen in de conclusie van repliek terecht dat de vordering van de Gemeenten is beperkt tot vermogensschade, maar anders dan Chemours c.s. kennelijk veronderstellen²⁹ is de vordering breder dan enkel en alleen de bodemverontreiniging die ter zake van de eigen percelen van de Gemeenten is veroorzaakt. De vordering

²⁸ Conclusie van dupliek, achter 6.1.41.

²⁹ Vgl. conclusie van dupliek, achter o.a. 3.3.8 en 4.2.1.

omvat ook, zoals in de dagvaarding aangegeven³⁰, andere vormen van vermogensschade die de Gemeenten lijden vanwege het handelen van Chemours c.s., waaronder kosten van bodem-, bloed- en moestuinonderzoek, vertragingsschade, kosten van inrichting en gebruik (tijdelijke) gronddepots, ambtenarenkosten en communicatiekosten. Dit zijn kosten als bedoeld in art. 6:96 lid 1 BW.

Resterende onderwerpen

- 52 Chemours c.s. merken op diverse plaatsen van de conclusie van dupliek op dat de Gemeenten de onderhavige procedure prematuur hebben ingesteld.³¹ De Gemeenten zijn uiteraard van oordeel dat dit niet het geval is. Zij zien zich geconfronteerd met een aanzienlijk milieuprobleem en Chemours c.s. laten na dit aan te pakken, ook voor zover het betreft de aantasting van eigendommen van de Gemeenten. En dat is één van de verwijten die de Gemeenten Chemours c.s. maken. Belangrijker is echter wel dat indien en voor zover Chemours c.s. nog hadden willen betogen dat de vorderingen van de Gemeenten verjaard zijn, dat standpunt met deze constatering door Chemours c.s. van tafel is.
- 53 Verder is een winstpunt dat Chemours c.s. niet langer bestrijden dat de informatie die aanwezig was in de Verenigde Staten met betrekking tot PFOA en GenX, ook in Dordrecht aanwezig was.³² Dat kan door uw rechtbank dan als uitgangspunt worden genomen bij de beoordeling van de vorderingen van de Gemeenten en hetgeen daaraan ten grondslag is gelegd.

Conclusie

- 54 De Gemeenten houden gezien hetgeen ik vandaag heb betoogd - onder verwijzing naar de dagvaarding, de conclusie van repliek en de verschillende door de Gemeenten in geding gebrachte rapporten van deskundigen, kadasterstukken, etc. - vast aan het standpunt dat Chemours c.s. aansprakelijk zijn voor de door de Gemeenten geleden en nog te lijden schade. De Gemeenten zien in de door Chemours c.s. in conclusie van repliek ingenomen standpunten geen aanleiding om terug te komen op dit standpunt.
- 55 Daar voeg ik nog het volgende aan toe. Opvallend aan de processtukken van Chemours c.s. is dat op alle mogelijke punten verweer wordt gevoerd. Van enige erkenning van hetgeen hier aan de orde is in deze procedure – het verontreinigen van het grondgebied van de vier Gemeenten, waaronder moestuinen die door inwoners worden gebruikt om zich te voorzien van voedsel - is geen sprake. De Gemeenten roepen Chemours c.s. op om verantwoordelijkheid te nemen. Uit de diverse onderzoeken, waaronder het onderzoek van Arcadis van januari 2023, volgt dat er hier duidelijk sprake is van een milieuprobleem dat is veroorzaakt door Chemours/Du Pont

³⁰ Vgl. dagvaarding, achter 3.96.

³¹ Conclusie van dupliek, achter 4.4.4 en 6.1.12.

³² Conclusie van dupliek, achter 5.2.1 en 5.2.4.

(oud). Neem de maatregelen die op basis van het vervuiler-betaalt-beginsel van een multinational als Chemours mogen worden verwacht.